Univerza
v Ljubljani
Fakulteta
za družbene vede

Priporočila za varno uporabo avdiovizualnih medijskih vsebin

Nosilka projekta: izr. prof. dr. Karmen Erjavec
Sodelavka: izr. prof. dr. Melita Poler Kovačič

Ljubljana, november 2011

Kazalo

Uvod 3

Kakšne so možne posledice rabe potencialno škodljivih programskih vsebin? 4

Kako otroci presojajo resničnost televizijskega programa? 4

Kako nasilni prizori vplivajo na otroke? 5

Kako strašljivi prizori vplivajo na otroke? 5

Kako pornografski prizori vplivajo na otroke? 6

Kako oglasi vplivajo na otroke? 6

Kako otroci razumejo druge? 6

Kakšni so lahko preventivni ukrepi na področju vzgoje otrok? 7

Nadzor nad gledanjem televizije doma 7

Kako gledati televizijo? 7

Kako gledati televizijske novice? 8

Koliko časa je primerno gledati televizijo? 8

Nasveti za aktivno gledanje televizijskih programov in filmov po starostnih obdobjih 10

Predšolski otroci (do 6 let) 10

Šolarji od 6 do 9 let 11

Šolarji od 9 do 12 let 12

Mladostniki: 12 let in več 13

Kako lahko uporabimo tehnično zaščito? 15

Kakšna vsebina je primerna za posamezne starosti? 16

Razvrščanje po tipu vsebine in vsebinskih sklopih 18

Razvrstitev programskih vsebin 21

Kako prepoznati televizijske oznake potencialno škodljivih vsebin? 25

Uvod

Za večino današnjih otrok je gledanje televizije samoumevna vsakdanja dejavnost. Že v zgodnjem otroštvu se naučijo, da jih lahko televizijska realnost na lahek način zabava ter jim ponuja nove informacije in pogled v svet.

Čeprav gledanje televizije ni več najpomembnejša medijska dejavnost današnjih otrok in mladostnikov, saj jo je nadomestila uporaba računalnika, predvsem igranje videoiger na računalnikih in konzolah ter uporaba spletnih socialnih omrežij, so starši pogosto zaskrbljeni nad televizijsko potrošnjo svojih otrok, še posebej takrat, ko otroci nekritično prevzemajo televizijska sporočila, ko jih določene oddaje spodbujajo k nasilnemu obnašanju, posmehovanju in/ali izključevanju sošolcev. Zato vam želimo s temi priporočili pomagati.

Ker so napotki poenostavljeni in ne upoštevajo posebnosti posameznika, naj služijo predvsem kot vodilo pri razmisleku o gledanju televizije. Nastali so na podlagi najnovejših raziskovalnih dognanj o vlogi in vplivu medijev na otroke in mladostnike ter različnih zgledov, kot so napotki nizozemskega inštituta *Kijkwijzer,* britanskega medijskega regulatorja *BBFC,* finske komisije za klasifikacijo filmov *Valtion elokuvatarkastamo,* ameriške javne televizije *PBS* ter avstralskega sveta za otroke in medije *Australian Council on Children and the Media*.

V besedilu izraze v slovnični obliki za moški spol uporabljamo nevtralno, tj. za oba spola.

Kakšne so možne posledice rabe potencialno škodljivih programskih vsebin?

Ne obstaja enostaven odgovor na vprašanje, kako potencialno škodljivi prizori na televiziji, npr. nasilni in pornografski, škodijo otrokom, saj je vsak učinek povezan s kompleksno zbirko dejavnikov, kot so:

a) značilnost **sporočila**, npr. fikcijska/nefikcijska vsebina, žanr, naracija, značilnosti glavnega junaka in **pogostost gledanja**;
b) osebnost **prejemnika**, npr. spol, starost, čustvena in kognitivna zrelost;
c) socialno, kulturno in družbeno **okolje**, v katerem gledalec živi, npr. vloga družine, vrstnikov, šole, kulture in družbe;
d) značilnost **konteksta** sprejemanja sporočila, npr. situacija sprejemanja sporočila.

Odzivi otrok na televizijske vsebine so različni. Najnovejše raziskave dokazujejo, da ponavljajoče se izkušnje lahko postanejo vzorci, ki se snujejo v zgodnjem otroštvu in okrepijo v adolescenci. Te izkušnje vplivajo na mišljenje, govorjenje, reševanje problemov, pozornost in razumevanje z drugimi.

Študije tudi kažejo, da imajo otroci po gledanju televizijskih oddaj hitrega tempa težave pri nalogah, ki zahtevajo več časa, na primer pri branju tiska ali igranju s sestavljankami.

Dlje ko otroci gledajo televizijo, manj časa jim ostaja za igro, druženje in šport, ki so pomembni za otrokov razvoj in zdravje. Otroci potrebujejo vajo za »aktivno učenje« govorjenja, pisanja in mišljenja. Televizija zadržuje otrokovo pozornost, vendar ni nujno, da ga tudi napeljuje k »aktivnemu učenju« – to počno druge dejavnosti, kot sta na primer branje in igranje.

Otroci do 6 let starosti imajo težave pri razlikovanju med domišljijo in resničnostjo na televiziji. Ne sledijo zgodbi in se osredotočajo na vznemirljive izseke. Ne razumejo vzroka in posledic videnega prizora. Like v risankah lahko dojemajo kot resnične in so dovzetni za oglaševalske pozive.

Tudi otroci od 6. do 9. leta imajo težave pri razlikovanju med domišljijo in resničnostjo, še posebej, če so prizori videti kot resničnost. Nagibajo se k občudovanju glavnega junaka oziroma junakinje in jima želijo biti podobni.

Starejše osnovnošolce lahko gradivo, ki temelji na dejstvih, vznemiri, saj ga razumejo, kot da se lahko prikazano zgodi tudi njim. Mladostniški svet, spolnost in moda jim vzbujajo radovednost. Prikazi odnosov med dečki in deklicami, ki jih vidijo v melodramatičnem programu, npr. v »soap operah« in »telenovelah«, jih lahko zavajajo.

Obseg, do katerega bo to, kar otroci gledajo po televiziji, vplivalo na njihovo obnašanje, prepričanja in pogled na življenje, je odvisen od tega, koliko resničnosti pripisujejo televizijskemu programu.

Kako otroci presojajo resničnost televizijskega programa?

1. Kot resnične prepoznavajo predmete, živali in ljudi, ki se povezujejo z njihovimi osebnimi izkušnjami, na primer *Pes na televiziji je resničen, ker je takšen, kot ga imam doma*.

2. Kot neresnične dojemajo vsebine, ki se ne ujemajo z njihovimi izkušnjami, na primer *Če se človek popraska po nosu, to v resnici ne povzroča posebne čarovnije*.
3. Presoja resničnosti je odvisna od razumevanja tega, kako so televizijski programi ustvarjeni, na primer *Vem, kako so risanke narejene* ali *vem, da so ti ljudje igralci*. 9 do 10 let stari otroci lahko veliko bolje kot mlajši otroci razumejo, da like igrajo igralci. Medtem ko šestletniki in sedemletniki lahko verjamejo, da so televizijske družine resnične in da so npr. Sezamova ulica, ulica Waverly in ulica Brestov resnične ulice v ZDA.

Na to, kako otrok razmišlja o sebi (ali se počuti resnično zadovoljnega s seboj ali pa je nesrečen), lahko vplivajo priljubljeni televizijski liki, ki jih občuduje. Otrokove ideje o tem, kaj je dobro in vredno truda, kako se obnašati in čemu pripisovati vrednost, lahko oblikujejo tako slavni ljudje, ki jih vidi na televizijskem zaslonu, kot tudi to, kar se nauči od vas.

Kako nasilni prizori vplivajo na otroke?

Večino staršev skrbi, kakšne učinke ima gledanje nasilja na otroke. Učinki so pri otrocih različni, odvisni od njihove starosti, razvojne stopnje, same vsebine, skupine in konteksta gledanja televizije.

Otroke vseh starosti bo vznemirilo gledanje nasilja do drugih otrok in živali ter nasilja doma.

Otroci, ki so mlajši od 6 let, lahko iz risank dojamejo sporočilo, da *nasilje deluje in zmaguje*, četudi se ob tem smejijo, in celo v primeru, ko vedo povedati, da gre za domišljijski prizor. Pri starejših otrocih je bolj verjetno, da bodo nanje vplivale na resničnosti temelječe vsebine, kot so akcijski filmi in nadaljevanke. Vsrkali bodo sporočila nasilnih junakov o uspehu, ki ga prinaša nasilje.

Starejši otroci imajo sposobnost zamišljati si, da se na televiziji videni dogodki lahko zgodijo tudi njim. Zato novinarski prispevki ali drame, ki jih dojemajo kot resnične, pri njih lahko vzbudijo zaskrbljenost, da se nekaj podobnega utegne zgoditi tudi njim.

Čeprav obstajajo različni pogledi na to, koliko na televiziji prikazanega nasilja škodi otrokom, dokazi kažejo, da lahko ponavljajoče gledanje nasilja vpliva na naslednje načine:

- bolj verjetno je, da bodo otroci uporabili nasilna sredstva za reševanje problemov;
- zaskrbljeni so zaradi »slabega in strašljivega« sveta, v katerem živijo;
- manj so občutljivi na nasilje v resničnem življenju.

Na otroke, ki veliko gledajo televizijo (več kot tri ure dnevno), mlajše otroke, dečke, otroke iz domov, v katerih je nasilje, in tiste, ki se počutijo zelo negotove, bo gledanje nasilja na televiziji bolj vplivalo.

Kako strašljivi prizori vplivajo na otroke?

Nekatere podobe so za otroke lahko strašljive, čeprav pri tem med otroci obstajajo razlike. Nekateri celo uživajo v tem, da so malo prestrašeni, toda le, če se počutijo dovolj varne. Zavedanje, da so resnično varni, jim dovoljuje svobodo, da občutijo vznemirjenje. Bolj ko

otroci gledajo strašljive vsebine, bolj verjamejo, da je svet nekaj strašljivega, zaradi česar so lahko zaskrbljeni in prestrašeni.

Izpostavljenost strašljivim vsebinam lahko na otroke vpliva precej močno in dolgotrajno. Kratkotrajni učinki so lahko kažejo kot strah ali jok, dolgotrajni pa kot problemi s spanjem, zavračanje otroka, da bi ostal sam, skrb, da bi ga kdo poškodoval ali ubil, in potreba po nenavadnih ritualih v času pred spanjem. Včasih se dolgoročno lahko pojavijo hudi strahovi, na primer pred psi, mačkami in pajki.

Kako pornografski prizori vplivajo na otroke?

Pornografski prizori jasno prikujejo spolnost (spolne organe, položaj, dejavnost itd.) in/ali podrejanje žensk oz. moških v feminilni poziciji z namenom vzburjenja oz. stimulacije. Rezultati raziskav o pornografiji so enotni v ugotovitvi, da gledanje pornografije škodi otrokom in mladoletnikom, ker normalizira pornografsko obnašanje, spodbuja negativno ali celo agresivno spolno obnašanje ter željo po spremljanju vedno bolj ekstremne vsebine. Pri gledanju pornografske vsebine so še posebej ranljivi otroci in mladoletniki, ker jih pornografska vsebina zaradi radovednosti zanima, saj so dovzetni za nove vtise in želijo eksperimentirati z njimi.

Kako oglasi vplivajo na otroke?

Večina otrok, mlajših od 8 let, verjame oglasom. Otroci od 8. do 10. leta se zavedajo, da oglasi ne pripovedujejo vedno celotne resnice, vendar ne vedo, katere informacije so dejstva in katere ne. Ko v oglasih proizvode ponujajo znani ljudje, otroke zlahka prepričajo. Z določenimi oglaševalskimi tehnikami je otroke mogoče zavajati ali prevarati, in sicer z obliko, hitrostjo, velikostjo in načinom delovanja določenega proizvoda. Pogosto želijo tisto, kar je v oglasih, in starše gnjavijo z vsemi mogočimi razlogi, da bi jim to kupili.

Otroci, ki slabo obvladajo jezik, lahko usvojijo napačen pomen; na primer, besedne zveze kot *dobro za jesti* ali *z okusom po sadju* lahko razumejo kot *dobro zame*.

Otroku lahko pomagate naučiti se primernega razumevanja oglasov tako, da se z njim pogovarjate o tem, kar vidi na televiziji. Pogovarjajte se tudi o tem, kako je bil oglas narejen.

Kako otroci razumejo druge?

Otroci morajo razumeti različne življenjske stile in tradicije v svojem okolju oziroma svetu. Ne rodijo se nestrpni ali s predsodki, ampak se tega naučijo od ljudi okoli sebe. Že pri 6. mesecih dojenčki opazijo razliko v barvi kože in od 2. leta starosti dalje začno spraševati o enakosti in različnosti ljudi.

Med 2. in 3. letom začno sprejemati držo drugih ljudi, npr. staršev in prijateljev, knjig in televizije do ljudi drugih ras. Televizija lahko otroke nauči zgodb, tradicij in pesmi iz njihove lastne kulture ter jim pomaga spoznavati druge. Včasih bodo sporočila s televizije vplivala na to, kako razmišljajo o drugih, na primer, da so ženske šibkejše ali da so moški močni.

Kakšni so lahko preventivni ukrepi na področju vzgoje otrok?

Nadzor nad gledanjem televizije doma

Televizija lahko vpliva na rutinske dejavnosti v vašem domu, kot so priprava na šolo, spanje, obroki in obiski. Pri presoji, katere vsebine so neprimerne za določeno starost, uporabljajte obstoječo zakonsko določeno kategorizacijo, da vsebina ni primerna za otroke in mladoletnike do 15. leta starosti (gl. poglavje **Kako prepoznati televizijske oznake potencialno škodljivih vsebin?**), in priporočeno kategorizacijo, da vsebina ni primerna za otroke oz. mladostnike do 6., 9., 12., 15. in 18. leta starosti (gl. poglavje **Kakšna vsebina je primerna za posamezne starosti?**).

Mlajšim otrokom pomagajte pri odločanju, kaj naj gledajo po televiziji, na primer tako, da bodo pripravili svoje lastne ocene vsebin in da bodo pri tem izbirčni. Naj oblikujejo oznake, na primer: *O* (obvezno gledati), *T* (tako – tako), *I* (izguba časa). Spodbujajte jih, naj najprej nehajo gledati *I*, nato pa *T*.

Postavite pravilo, da televizijski sprejemnik ne bo prižgan, dokler niso opravljena vsa dela in domače naloge. Imejte seznam vsega, kar je treba opraviti, in pomagajte otrokom pri razporejanju časa.

Če je program za otroka pomemben, ga posnemite, da ga bo lahko gledal v času, ki družini najbolj ustreza.

Izogibajte se jutranjemu gledanju televizije pred odhodom v šolo, saj lahko vpliva na preostanek otrokovega dne in ustvarja pritisk, ali bo otrok pravočasno pripravljen za šolo.

Glede na otrokovo starost določite uro za odhod v posteljo. Televizijski program, ki ga bo otrok gledal, naj se konča čim prej pred časom za spanje in naj ne bo strašljiv. Med gledanjem televizije in spanjem otroci potrebujejo čas, da si oddahnejo.

Otrok naj televizije ne gleda med obroki – ta čas naj bo namenjen osebnemu pogovoru, ki ustvarja občutek pripadnosti.

Kako gledati televizijo?

Načrtujte, kaj boste gledali. Otroku omejite količino gledanja na dan. Skupaj izberite, kaj bo gledal. Televizijski sprejemnik imejte prižgan le takrat in ne ves čas. Tako se bo otrok naučil razmišljati, načrtovati in sprejemati odločitve, obenem pa bo imel čas tudi za druge stvari, pomembne za njegov razvoj.

Seznanite se s programi, ki jih gleda vaš otrok, in spoznajte like.

Otroku dajte priložnost, da postavi vprašanja, opiše svoje občutke in osmisli dogajanje na televizijskem zaslonu. Povejte mu tudi svoje mnenje, na primer, kaj menite o nasilju.

O televizijskih vsebinah se pogovarjajte. Razpravljajte o likih, zgodbah in temah. Opisujte, kaj je komu všeč in kaj ne. Postavljajte vprašanja, kot *Kaj meniš, da bi se zgodilo, če bi to napravil?*.

Pogovarjajte se, kako lahko televizijske vsebine po gledanju vplivajo na naše razpoloženje. Otroke pripravite do tega, da bodo opisali, kako se počutijo, na primer

zdolgočaseni, srečni, prestrašeni, žalostni, vznemirjeni, zlovoljni, užaljeni, nemirni ali zaskrbljeni.

Če otrok po gledanju določenega programa postane razburjen, mu dajte možnost, naj govori o tem, kar je videl, kaj ob tem čuti in zakaj. Morda obstajajo povezave z nečim, kar se dogaja v njegovem življenju ali se boji, da bi se zgodilo njemu.

Ko ste zaskrbljeni zaradi določenega programa, svoje poglede sporočite televizijski postaji oziroma na *Agencijo za pošto in elektronske komunikacije Republike Slovenije* (e-naslov: info.box@apek.si), in sicer čim prej po predvajanju spornega programa, z natančnimi podatki o datumu, času in kanalu predvajanja ter imenu oddaje. Svojo skrb obrazložite.

Kako gledati televizijske novice?

Televizijski informativni programi oziroma *novice* so pogosto prikaz najbolj nasilnih, nenavadnih oziroma najhujših stvari, ki so se zgodile v svetu. Otrok naj ne bi ščitili pred realnostmi sveta, toda *novice* predstavljajo le del tega, kar se v svetu zgodi na določen dan. Na primer, malo verjetno je, da bodo novinarski prispevki poročali o poletih številnih letal, ki varno letijo, bolj verjetno pa je, da bodo poročali o letalski nesreči.

Otrokom manjkajo izkušnje odraslih in ne dojemajo razlike med tem, kar vidijo, in verjetnostjo, da se bo tak dogodek zgodil tudi v njihovem življenju. Težko razumejo, da se novinarske zgodbe osredotočajo na nenavadne, redke, izjemne dogodke. Ko določen dogodek gledajo znova in znova (na primer ponavljajoče prikaze trka letal v Svetovni trgovinski center v New Yorku), lahko mislijo, da se dogodek dogaja znova in znova. V zgodnjem otroštvu niso sposobni razumeti pojma verjetnosti in morda ne bodo pomirjeni, če jim boste zagotavljali, da *ni verjetno, da bi se kaj takega zgodilo nam*. Lahko jih postane strah, če je nasilje prikazano v znanem okolju, na primer doma, v družini in šoli, ali če se izvaja nad otroki in živalmi.

Zato je pomembno, da sami razumete, kako *novice* delujejo. Vedeti morate, kdaj, kje in katerim *novicam* je vaš otrok izpostavljen. Z njim se zgodaj in pogosto pogovarjajte o podobah, ki jih lahko vidi v informativnih programih. Tako mu lahko pomagate bolje razumeti svet okoli njega. Številni odrasli se ne zavedajo, kako pogosto otroci vidijo, slišijo ali preberejo *novice*, lahko tudi kot napovednik med njihovo najljubšo televizijsko oddajo, na radiu, v časopisu ali v šoli. Informativne programe glejte z otrokom in se z njim pogovorite o tem, kar gledate.

Koliko časa je primerno gledati televizijo?

Vsaka časovna določitev gledanja televizije je zelo poenostavljena, saj bolj kot količina časa vpliv določajo drugi dejavniki, na primer vsebina programa, osebnost gledalca, socialni, kulturni in situacijski dejavniki. Zato naj časovne omejitve služijo le kot vodilo pri premisleku o dolžini gledanja televizije.

Elektronski mediji, tj. televizija, video in računalniki, lahko otroku »ukradejo« veliko časa. Večina strokovnjakov priporoča naslednje časovne omejitve gledanja televizije:

- otroci, mlajši od 2 leti: nič ali zelo malo časa, recimo 15 minut;

- predšolski otroci: uro (programov, narejenih za njihovo starost) na dan je veliko;
- otroci, starejši od 7 let: ura in pol do dve uri dnevno je veliko.

Čeprav lahko televizijske, video- in računalniške vsebine otrokom omogočijo številne razvedrilne izkušnje, ne smete pozabiti, kaj otroci potrebujejo v določeni starosti za zdrav razvoj. Potrebujejo čas za ustvarjanje močnih vezi z resničnimi osebami, čas za igro.

Priporočila:

- otroku dajte dober zgled: otrokove navade gledanja televizije so lahko odsev vaših;
- imejte nadzor nad televizijo in ne obratno;
- otrok naj nima televizijskega sprejemnika v svoji sobi;
- majhni otroci naj gledajo televizijo le v vaši družbi;
- izberite oddaje in prižgite sprejemnik le takrat, ko ga dejansko gledate (naj televizija ne bo zvočna kulisa);
- izbrane oddaje posnemite, da jih boste lahko predvajali, ko vam bo najbolj ustrezalo;
- spodbujajte otroke, da se po gledanju oddaje z vami pogovorijo o svojih občutkih;
- igrajte se igrico »opazi trike in prevare« v televizijskih oglasih;
- naj bo gledanje televizije le ena od številnih dejavnosti vašega otroka.

Nasveti za aktivno gledanje televizijskih programov in filmov po starostnih obdobjih

Predšolski otroci (do 6 let)

Televizija je lahko neizogiben del življenja majhnih otrok. Čeprav nekateri medijski strokovnjaki in pediatri staršem priporočajo, da zmanjšajo izpostavljenost majhnih otrok televiziji, kolikor je le mogoče (otroci do 2. leta starosti naj ne gledajo televizije), obenem predlagajo, da je bolj koristno razmišljati o tem, kaj televizija pomeni za otrokov splošni razvoj. Naj otrok ve, da je gledanje televizije lahko aktivna in ne zgolj pasivna izkušnja. To lahko na primer dosežete s ponavljanjem besed ali povedi, ki jih otrok sliši med oddajo, s spodbujanjem, naj poje in pleše skupaj z liki, ali pogovarjanjem o tem, kar gleda in posluša.

Sedem načinov oblikovanja televizijskih navad

1. **Bodite izbirčni glede tega, kaj gledate otrok in vi.**

Preberite spletne in tiskane ocene oddaj, iščite take, ki so ustrezne za starost in razvojno stopnjo vašega otroka. Raje kot da pri iskanju ustreznih vsebin zaupate sreči, izberite posnete oddaje in zanesljive video posnetke, za katere veste, da so privlačni, vzgojni in navdihujoči. Ko se program, ki ste ga izbrali, konča, izključite televizijski sprejemnik.

2. **Televizijo glejte skupaj z otroki.**

Majhni otroci pogosto oponašajo, kar vidijo ali slišijo na televiziji. Postavljajte vprašanja, ki otroka spodbujajo, da si izmisli lasten dialog ali spremeni zgodbo. Pogovor lahko začnete takole: *Kaj se je zgodilo na začetku filma? Kateri lik bi želel biti? Če bi si lahko izmislil novo zgodbo z istimi liki, kako bi se končala?*

3. **Preprečite, da bi televizija nadomestila čas za skupne družinske dejavnosti in aktivno igro.**

Otroku omejite čas gledanja televizije. To bo omogočilo, da bo nemoteno preživljal čas z vami, se igral z vrstniki ali raziskoval okolje. Otroku pritegnite pozornost na glasbene elemente določene oddaje ali fizične značilnosti določenega lika, s čimer ga spodbudite k plesu, skakanju in ploskanju, namesto da bi zgolj mirno sedel in gledal.

4. **Televizijske oddaje in video posnetke uporabite za izboljšanje veščine poslušanja.**

Televizijski program spremenite v igro poslušanja: ko gledate znan program, otroka prosite, naj obrne hrbet televizijskemu sprejemniku. Ko znani lik začne govoriti ali peti, otroka prosite, naj pove, koga ravnokar posluša.

5. **Izogibajte se vsebinam, v katerih liki rešujejo konflikte z nasiljem.**

Ko otrok vidi, da lik rešuje problem z udarjanjem, brcanjem ali grizenjem, poudarite, da je to nekaj, česar se ne sme početi. Predlagajte druge načine reševanja konflikta, na primer *raje kot da je udaril sestro, bi jo fantek lahko prosil, naj ga neha motiti.*

6. **Jasno povejte, da liki iz risank lahko počnejo stvari, ki jih ljudje ne morejo.**

Če otrok oponaša televizijskega junaka, ga lahko opomnite: *Čeprav liki v risankah iz nesreče odkorakajo nepoškodovani, te lahko skakanje z gugalnice resnično poškoduje*.

7. **Izogibajte se programom, ki otroka lahko prestrašijo.**

Če oddaja ali film otroka straši, ga pomirite z igračko in objemom. Fizična tolažba je pogosto bolj pomirjajoča od ustnih zagotovil.

Šolarji od 6 do 9 let

Pri starosti 6 ali 7 let otroci začno razumeti, da imajo ljudje različne poglede. Pri starosti 8 ali 9 let začnejo odkrivati, da imajo ljudje »notranje življenje« oziroma da oseba lahko misli eno, dela pa drugo. Te razvojne spremembe omogočajo, da otrok začne razmišljati o televiziji in drugih oblikah pripovedovanja zgodb na nove načine. Namesto pasivnega sedenja pred televizijskim zaslonom lahko postane aktiven gledalec, in sicer tako, da se nauči postavljati vprašanja o tem, kar gleda in posluša. Četudi ne veste vseh odgovorov, razpravljajte z njim o programu, ki ga gledate skupaj. Otrok bo dobil sporočilo, da je lahko televizijski program narejen tudi na drugačen način. Vsak program je proizvod številnih odločitev več ljudi.

Osem načinov, kako otroka spodbuditi k aktivnemu gledanju

1. **Otroku postavljajte vprašanja o tem, kar vidi in sliši na televiziji.**

Na primer, uporabite čas med oglasi in sprašujte vprašanji *kako?* in *zakaj?*, raje kot vprašanje *ali?*, na katero je mogoče odgovoriti le z *da* ali *ne*.

2. **Z otrokom se pogovarjajte o tem, zakaj so mu določeni liki všeč.**

Otrok morda išče vzornike. Ne boste vedeli, zakaj ga določeni liki privlačijo, če se z njim ne boste pogovorili o tem, kaj mu pomeni biti pogumen, lep in pameten: *Ali koga poznamo, ki to počne? Ali je ta lik res občudovanja vreden, ali je zgolj videti lep?*

3. **Otroka spodbudite, da ustvarja svoje podobe.**

Otroka opozarjajte na to, da vse podobe – tako na televiziji in spletu kot tudi na zunanji strani avtobusa – ustvarjajo ljudje. Poudarjajte, da tudi on lahko ustvarja slike. Naj fotografira, slika, riše ali čečka – vse, kar ga lahko spodbudi k temu, da s podobami pove zgodbe svoje domišljije. Svinčnike, barvice in liste imejte blizu, tako da lahko izrazi ideje, ki se porodijo med gledanjem televizije.

4. **Naj otrok dobi vpogled v televizijsko ali filmsko delo.**

Otrok verjetno ne ve, kako se uporablja kamera, kaj so digitalne animacije, dvojniki, miniaturni modeli, šminka, maska in druga orodja za ustvarjanje fikcijske zgodbe. Pogovorite se z njim o teh elementih in skupaj odkrivajte, kako so narejeni različni programi.

5. **Otroku pomagajte izvesti nadomestne dejavnosti, vključno s fizičnimi.**

Otroka naučite, naj vnaprej izbere program in naj ga ne išče naključno – to poskusite tudi sami! Pomagajte mu začeti večje projekte, kot je zbiranje zanimivega gradiva, oblikovanje albuma, postavljanje zahtevnih sestavljank, h katerim se lahko vrača, ko mu bo dolgčas. Če otrok za izvedbo projekta potrebuje mizo ali posebno polico za shranjevanje gradiva, mu priskrbite ta prostor, da ne bo motil drugih članov družine.

6. **Otroka poučite o televizijskem zvoku.**

Otroka vprašajte, kakšna je glasba v programu, kakšne glasove imajo različni liki, kako se ustvarjajo različni glasovi, npr. grozljivi, kakšna se mu zdi tišina.

7. **Igrajte se igro *gledanje od blizu*.**

Skupaj z otrokom ugotavljajte, koliko je glasov in naglasov, koliko vrst oblačil, koliko različnih prostorov ipd. je prikazanih v programu. To je lahko dober začetek pogovora o stereotipih: *Kdo je prikazan na televiziji in kako? Koga ni?*

8. **Izogibajte se programom, v katerih liki uporabljajo nasilje za reševanje problemov.**

Če liki tepejo, brcajo ali grizejo, da bi rešili svoj problem, to posebej poudarite. Vprašajte otroka, kako bi lahko na drug način rešili problem, na primer s pogovorom. Pojasnite, da ima lahko nasilje zelo resne posledice, toda televizijski programi to le redko pokažejo.

Šolarji od 9 do 12 let

Najbolj uporabno orodje za poznavanje televizije, ki ga lahko posredujete otroku pred puberteto, je moč vprašanj. Pomagajte mu razumeti, da so televizijske programe naredili posamezni ljudje in zato ne predstavljajo objektivne resnice. Nek oglaševalec bi lahko za predvajanje oglasov izbral televizijske nadaljevanke, da bi spodbudil prodajo svojega izdelka; režiser bi lahko izbral določen scenarij, da bi povedal zanimivo zgodbo; producent bi lahko vplival na večjo gledanost in ekonomski uspeh televizijskega programa z izborom določenih všečnih sporočil. Bolj ko boste otroka spodbujali k samospraševanju, kako in s kakšnim namenom je določen program narejen, boljše bo njegovo razumevanje televizijskega programa.

Osem načinov, kako otroka spremeniti v aktivnega gledalca

1. **Otroku pomagajte, da razvije kritičen odnos do videnega.**

Začnite pogovor z vprašanjem o tem, kaj vaš otrok čuti (*Ali si želiš, da bi bil ti ta lik?)*; ali meni, da je vsebina oddaje podobna njegovemu življenju (*Ali poznaš koga, ki se obnaša tako?*); ali ve, kako je nastal ta program (*Ali misliš, da je to zaigral glavni igralec ali njegov dvojnik?*).

2. **Bodite pozorni na elemente, ki sestavljajo oddajo.**

Uporabljajte enostavno televizijsko ali filmsko besedišče za opis govora (jezik je *dialog*), prostora (domovi, šole in delovni prostori so *prizorišča*) in obnašanja likov (*glavni zaplet*, *preobrat*). Med gledanjem poudarite konvencije, kot so npr. posneti smeh ali občinstvo v živo v kratkih pogovornih oddajah, nestvarni elementi v »resničnostnih oddajah« in konstrukcija zgodbe v dokumentarcih o živalih.

3. **Predstavite otroku povezavo med televizijskim programom in oglaševanjem.**

Otroka vprašajte, kako je vsebina programa povezana z oglaševanimi izdelki. Vprašajte še natančneje: *Kdo gleda to oddajo? Kaj želijo oglaševalci prodati? Kako se počutiš ob gledanju tega oglasa?*

4. **Otroka navdušite za ustvarjanje in ne le gledanje.**

Če otrok vidi nekaj zanimivega, ga spodbudite, da se nauči nekaj o videnem z iskanjem po spletu ali branjem knjige. Da bi ugotovil, ali je program sporočal resnico, lahko izvede eksperiment ali vpraša učitelja v šoli. Da bi dobil dodatne informacije, lahko napiše pismo na televizijsko postajo ali producentu.

5. **Ugotovite, kaj je za otroka resnično.**

Težko je vedeti, kaj otrok misli o videnem, če ga ne vprašate. Z vprašanji ugotovite, kako loči fikcijo od nefikcije na televiziji, kaj misli o tem, kako je najbolje razreševati konflikte, in kaj ga povezuje z liki na televiziji.

6. **Imejte pripravljene predloge, ko otrok začne tarnati, da mu je dolgčas.**

Ko je vašemu otroku dolgčas, predlagajte različne dejavnosti: pisanje kritike oddaj za šolske in druge medije ali pisma za televizijsko postajo o tem, ali mu je nekaj všeč ali ne. Pomagajte otroku, da oblikuje svoj seznam dejavnosti namesto gledanja televizije. Tudi sami naredite tak seznam!

7. **Naj vaša družina za nekaj časa prekine z gledanjem televizije.**

Odločite se, da boste preživeli teden brez televizije. Med družinskimi počitnicami lahko naredite eksperiment, v katerem se odrečete gledanju programov, ki jih običajno gledate. Pogovorite se z družinskimi člani o takšni izkušnji. Pogovorite se o medijskih navadah družinskih članov.

8. **Naj se vaš otrok giblje.**

Če gledanje televizije ali druge medijske dejavnosti zmanjšujejo otrokove fizične dejavnosti, postavite nove rutine, da ga spodbudite h gibanju.

Mladostniki: 12 let in več

Spremenite mladostnika iz neaktivnega nepoznavalca v aktivnega poznavalca medijev tako, da ga naučite, kakšne so značilnosti medijev. Tako bo ugotovil, da ne obstaja samo en »pravilen« način razumevanja zgodbe ali podob. Spoznal bo, da medijska sporočila sprejemamo v edinstvenem skupku življenjskih izkušenj, še posebej pa se razlikujemo glede na spol, starost, izobrazbo, vzgojo, versko in kulturno pripadnost. Naučite ga, da življenje v medijsko nasičenem svetu pomeni, da se mora naučiti analizirati in kritično ocenjevati televizijska in druga medijska sporočila.

Šest načinov, kako mladostnika spremeniti v aktivnega gledalca

1. **Z mladostnikom se pogovorite o televizijskih trikih.**

Skupaj z mladostnikom ugotovite ključne televizijske vzorce, na primer, kako je resničnost ustvarjena v resničnostnih oddajah (tekmovalci se zavedajo snemanja, zato igrajo, producenti tekmovalcem nalagajo delo, da bi na ta način vplivali na potek dogajanja, in izbirajo posnetke, da bi ustvarili zanimivo, vznemirljivo, dramatični in »seksi« vsebino) ali v informativnih oddajah (novice so izbrane na podlagi objavne vrednosti, tehnoloških, ekonomskih in estetskih dejavnikov ter profesionalnih načel).

2. **Ugotovite, kako televizija vpliva na mladostnikovo samopodobo.**

Popularna kultura lahko določa, kaj je »kul« ter kaj pomeni biti sprejet v skupini in širši družbi. O tem se z mladostnikom pogovorite. Začnite z vprašanjem, kako se počuti (*Ali zavidaš temu liku?*), ali je videno podobno njegovemu življenju (*Ali poznaš koga, ki je podoben liku?*) in kaj ve (*Ali misliš, da se je to, kar prikazuje televizija, resnično zgodilo?*). Mladostnik naj ozavesti, da televizija nedvoumno ali dvoumno posreduje vrednostna sporočila: kdo je uspešen v družbi, kaj je »dobro življenje«, kaj je smisel in cilj življenja, kako naj se obnašajo moški in kako ženske ipd.

3. **Mladostniku pomagajte, da dvomi o tem, kar vidi.**

Mladostnika naučite, da si postavlja vprašanja kot: *Kdo je ustvaril to sporočilo? Katere tehnike so bile uporabljene, da pritegnejo mojo pozornost? Kako lahko drugi ljudje razumejo isto sporočilo drugače kot jaz? Kakšni življenjski stili, vrednote in pogledi so predstavljeni v sporočilu? Zakaj je bilo to sporočilo objavljeno?*

4. **Z mladostnikom se pogovorite, kako sta povezana vsebina in oglasi.**

Pogovorite se o tem, da produkcija televizijskih sporočil izhaja iz ekonomske logike in kako to vpliva na tehnike sporočanja. Ustvarjanje televizijskih in tudi drugih medijskih sporočil je prevladujoče posel, ki mora prinesti dobiček. Zato so televizijska sporočila oblikovana tako, da pritegnejo kar najširši krog gledalcev in prinesejo čim višji oglaševalski prihodek.

5. **Vadite nadzor nad gledanjem televizije.**

Ko film gledate doma, določene prizore zavrtite ponovno in jih skupaj z mladostnikom analizirajte. Odgovorite na vprašanja kot: *Kako ta prizor prispeva k razvoju zgodbe? Kakšni so liki in scena? Kakšne tehnike so uporabili producenti (zvok, maska, tehnični učinki)?*

6. **Pogovorite se o tem, kako mediji oblikuje naše razumevanje sveta.**

Mladostnika vprašajte, o katerih dogodkih mediji poročajo in o katerih ne ter kaj pomeni, da mediji določajo, o čem ljudje razmišljamo. Skupaj najdite dogodke, ki so pomembni za vaše življenje, a niso bili objavljeni v medijih. Mladostnik naj ozavesti, da večina slik in izkušenj, na podlagi katerih oblikujemo podobo sveta in svoje mnenje o tem, kako ta deluje, prihaja do nas »medijsko obdelanih«, zato našo stvarnost sooblikujejo mediji.

Kako lahko uporabimo tehnično zaščito?

Tehnična zaščita pomeni omejitev dostopa do programske vsebine s PIN kodnim sistemom ali drugo enakovredno zaščito, ki je ni mogoče odstraniti s strani uporabnika in omogoča dostop le tistim, ki imajo dovoljenje za ogled (kodo).

Nadzor nad sprejemanjem za otroke in mladoletne neprimernih programov omogočajo **operaterji elektronskih komunikacij**, npr. Telekom (Siol), Telemach, Amis, Tuš, T-2, in sicer s starševskim nadzorom/zaporo oziroma zaklepanjem programov/kanalov. Po *Zakonu o avdiovizualnih medijskih storitvah* iz leta 2011 (http://www.uradni-list.si/1/content?id=105667) so operaterji elektronskih komunikacij, ki zagotavljajo tehnično zaščito, dolžni uporabnike seznaniti z namenom tehnične zaščite in zagotoviti natančna navodila za njeno uporabo. Njihova varnostna nastavitev omogoča, da z vnosom šifre (PIN koda) omejite dostop do TV programov/kanalov, ki so potencialno škodljivi za otroke in mladostnike. Pri morebitnih problemih z nastavitvijo zaklepanja programov/kanalov se obrnite na svojega ponudnika digitalne televizije.

Podobno varnostno nastavitev, običajno označeno kot funkcija starševskega nadzora (angl. *parental control*) in zaklepanja kanalov, omogočajo tudi **novejši televizijski sprejemniki**. Z zaklepanjem programov/kanalov prek vnosa kode lahko preprečite, da bi vaš otrok ali mladostnik gledal potencialno škodljive programske vsebine. Pri morebitnih problemih z varnostno nastavitvijo se obrnite na prodajalca oziroma serviserja.

Na trgu sicer obstajajo tudi različne **dodatne varnostne nastavitve**, npr. filter USB-ključki (angl. *Filter USB Sticks*), ključavnice električnih kablov (angl. *Power Plug Locks*), braniki televizijskih programov (angl. *Television Channel Blockers*), televizijski varuhi (angl. *Television Guardians*), ki na različne načine preprečujejo predvajanje potencialno škodljive programske vsebine. Toda, bodite pozorni na morebitno (ne)združljivost ponujene tehnične zaščite z evropskim standardom.

Kakšna vsebina je primerna za posamezne starosti?

Vsaka starostna določitev primernosti gledanja je problematična, saj poudarja samo določen osebnostni element in zanemarja druge, na primer spol ter čustveni in kognitivni razvoj. Raziskave kažejo, da se otroci zelo razlikujejo po kognitivnih in čustvenih zmožnostih. Poleg tega lahko starostne kategorije ponujajo napačen vtis, da so razlike v starosti znotraj določene starostne skupine nepomembne. Obstaja velika razlika med otroki, ki so stari 7 let in 9 let, ali med tistimi, ki so stari 12 in 14 let. Kljub tem pomembnim zadržkom predstavljamo samo določene starosti kot starostne mejnike (6, 9, 12, 15 in 18 let), saj bi bilo oblikovanje sistema s številnimi starostnimi kategorijami in upoštevanje vse možnih razlik med otroki za branje nepregledno. Zato opozarjamo, da naj časovne omejitve služijo le kot vodilo pri premisleku o starostni omejitvi gledanja televizije.

Vsaka presoja ustreznosti vsebine, ki jo na televiziji gledajo otroci ali mladostniki, predpostavlja, da starši to vsebino poznajo.

6 let

Kategorija starosti 6 let je bila določena, da bi zaščitili mlajše otroke pred posameznimi oblikami strašljivih in nasilnih prizorov ter vsebinami spolnosti, ki močneje vplivajo na mlajše kot na starejše otroke. Znanstveniki so soglasni, da mlajši otroci (med 6. in 7. letom) ne ločijo med medijsko posredovano stvarnostjo in fikcijo. Kljub temu običajnih otroških risank in animiranih filmov za otroke ne jemljejo resno. Preplašijo pa jih grozljive in nasilne vsebine v animiranih filmih za starejše otroke in mladoletnike.

Raziskave tudi kažejo, da so otroci, stari manj kot 6 oz. 7 let, zelo vizualno usmerjeni in so lahko prestrašeni zaradi določenih podob, kot so groteskna fantazijska bitja ali živali, ki se obnašajo na strašljiv način, spreminjajo svojo podobo, npr. *Hulk* in *Power Rangers*, in podob živali, ki so predmet fizičnega ustrahovanja ali zlorabe.

9 let

Med 6. in 7. letom starosti začnejo otroci spoznavati, da animirani filmi/risanke niso resnični. Pomemben razvojni korak je narejen okrog 9. leta. Takrat začnejo spoznavati umetno naravo vseh medijskih izdelkov. Otroci začnejo jasno spoznavati, da se fantazijska fikcija razlikuje od realistične fikcije in resničnosti. Od 9. leta dalje otroci bolje razumejo medijsko vsebino kot otroci med 6. in 9. letom. Pri 9. letu razumejo, da je televizijska fikcija »narejena in ne resnična«, toda to ne pomeni, da znajo na tak način prepoznati vso medijsko fikcijo. Otroci vidijo realistično fikcijo kot realistično in verodostojno reprezentacijo ali simulacijo realnosti. Šele od 12. leta dalje so otroci sposobni doseči ustrezno distanco do večine realistično-fikcijske produkcije. Sposobnost vživljanja v druge in sposobnost videti vsebino čim bolj objektivno sta pomembna dejavnika potencialnega medijskega vpliva. To pa pomeni, da so otroci do okrog 9. leta manj sposobni sebe postaviti v položaj drugih. To je zelo pomembno v predelavi potencialno škodljivih podob, saj do te starosti otroci niso sposobni razumeti motivov akterjevih dejanj in ne zmorejo oceniti posledic takšnega obnašanja. Otroci do 9. leta imajo pogosto tudi manj razvit samonadzor kot starejši otroci. To pomeni, da hitro

posnemajo obnašanje, ki ga vidijo v medijih, in ga pozitivno vrednotijo. Številne študije so pokazale, da so otroci od 9. leta starosti bolj kritični do oglasov, nasilnih filmov in drugih medijskih del kot mlajši otroci.

12 let

Ker je med 10. in 12. letom starosti razvojni korak razmeroma velik, je 12 let pomembna ločnica v razumevanju nasilja in vsebine spolnosti. Otroci se začnejo zavedati, da ljudje pripadajo določenim družbenim skupinam in da se te skupine med seboj razlikujejo. Sposobni so razumevati, da na posameznikovo obnašanje vpliva tudi družbeno okolje. Sposobnost abstraktnega razmišljanja se od 10. leta dalje znatno poveča in zato so sposobni razumevati abstraktnejšo vsebino. Na primer, začnejo razumevati kompleksen humor, kot so parodija, ironija in satira, in ga kot takega tudi razvrščati. Otroci med 9. in 12. letom so sposobni povezati vizualno reprezentacijo s splošnim abstraktnim pomenom sveta okrog njih, čeprav še vedno v omejenem obsegu. V tem življenjskem obdobju postanejo tudi bolj kritični do tistega, kar vidijo in slišijo, zahvaljujoč čustvenemu razvoju. Ker so že vešči abstraktnega razmišljanja, so pri 12. letih že sposobni določiti ključno sporočilo filma in povezati vsebino različnih prizorov. Pri gledanju nasilja niso tako prestrašeni kot mlajši otroci in uporabljajo kognitivna sredstva, da hitreje zmanjšajo strah kot mlajši otroci, npr. s predstavo krvi kot paradižnikove mezge. Zato so sposobni razumeti svoj strah in presoditi tveganje v povezavi z lažnimi grožnjami. Toda gledanje nefikcijskega nasilja, diskriminatornega obnašanja in spolnosti lahko še vedno močno vpliva na 12 let stare otroke.

15 let

Od približno 12. leta dalje se začne puberteta; odnos in obnašanje do drugega spola pridobita na pomembnosti. Razvoj identitete ter vzpostavitev družbenih in drugih vrednot igrata pomembno vlogo. Postopoma se najstniki ločijo od staršev in iščejo svoje, alternativne vrednote in načine življenja. Televizija jim zato ponuja modele in drugačen svet, ki ga na začetku še nekritično sprejemajo. S spremljanjem medijev se seznanjajo s svetom odraslih. Na ta način se naučijo vzorcev vsakdanjega vedenja in obvladovanja situacij. Močno se identificirajo s prikazi realnih oseb ali realističnimi liki. Ob tem pogosto idealizirajo njihove psihološke in socialne značilnosti, kar utegne imeti škodljive posledice zlasti v povezavi z nasilnimi vsebinami in pornografijo. Znanstvene raziskave kažejo, da se v tem obdobju poveča število kaznivih dejanj, ki nato z leti upada. Večina mladoletnih prestopnikov sodeluje v priložnostnih kaznivih dejanjih: vandalizmu, kraji v trgovinah in pretepanju. Delinkventno obnašanje jih privlači, ker se mladoletniki doživljajo kot robna družbena skupina, ki nima veliko izgubiti – hkrati pa opazno družbeno destruktivno vedenje vzbuja želeno pozornost. Za to obdobje odraščanja je značilna močna skupinska pripadnost ter medsebojno spodbujanje pri oponašanju medijskih modelov v izzivalnem in nasilnem vedenju, pri čemer je možnost za tako identifikacijo in skupinsko delovanje večja pri fantih kot pri dekletih, kar je osebnostno in družbeno razdiralno ne le v povezavi z nasilnimi, temveč tudi s pornografskimi vsebinami,

kadar niso negativno ovrednotene. Strah pred nasilnimi in grozljivimi filmi se pogosto pojavi v adolescenci. To lahko pojasnimo na dva načina. Prvič, potreba po vzburjenju in senzaciji je najvišja ravno med adolescenco. Mladostniki preizkušajo svoje meje z iskanjem vznemirljivih in tveganih dejavnosti. Gledanje nasilnih filmov ponuja možnost, da izpolnijo to potrebo po senzaciji. Drugič, med adolescenco je vpliv skupine največji. Mladostniki pogosto izoblikujejo tekmovalno stališče do gledanja nasilnih filmov. Toda, pogosto precenijo svoje meje in ostanejo prestrašeni po gledanju določenih grozljivk. Mnogi taki filmi, npr. *Hanibal* ali *Izganjalec hudiča,* so problematični celo za odrasle. Od pubertete dalje najstniki uporabljajo medije za pridobivanje informacij na področju spolnosti in odnosov, zato določene predstavitve spolnosti pri najstnikih pod 15 let lahko spodbujajo razvoj neustreznih sporočil o spolnem obnašanju ali odnosu med moškimi in ženskami.

18 let

S stališča razvojne in socialne psihologije, 18 let ni starost, ki bi označevala samostojnost, saj je odrasli v postindustrijski družbi tisti, ki konča izobraževalni proces ter se je sposoben vključiti v proces družbenih institucij, na primer izvajati poklic in imeti družino. V zadnjem času se tudi post-adolescenca starostno premika višje. Toda, ker je polnoletnost z 18 leti povezana z drugimi družbenimi pravicami in dolžnostmi, na primer participacijo na volitvah, je to tudi naslednja starostna kategorija.

Razvrščanje po tipu vsebine in vsebinskih sklopih

Za otroke in mladostnike (ne)primerne programske vsebine bomo razvrstili po naslednjih merilih: 1) nasilje, 2) strašljive vsebine, 3) vsebine pornografije in spolnosti, 4) uživanje trdih in mehkih drog ali alkohola in 5) neprimeren jezik.

V nadaljevanju bomo najprej predstavili ključne izraze v kategorizaciji. »Pogost« ali »prevladujoč« prikaz določenih dejanj pomeni, da prikaz določenih dejanj obsega relativno velik del celotnega dela. »Negativno ovrednoteno« pomeni, da je v delu jasno izraženo sporočilo, da je določeno dejanje nesprejemljivo, zmotno ali kaznovano. »Pozitivno ovrednoteno« pomeni, da je v delu jasno izraženo sporočilo, da je določeno dejanje dobro in ima zgolj pozitivne učinke. »Izvedljivost« prikazov pomeni, da program prikazuje dejanja, ki jih je mogoče v vsakdanjem življenju izvesti. »Upravičeno s kontekstom« pomeni, da program prikazuje dejanja, ki so sama na sebi neprimerna, a z njimi povezana dejanja kažejo, da zanje obstajajo upravičeni razlogi, npr. nasilje v obrambi. Pri presoji primernosti določene programske vsebine je treba upoštevati tudi tip programske vsebine: fikcijska in nefikcijska dela. Med fikcijska dela spadajo risanke in animirani filmi, npr. *Pokemon,* in druga igrana fikcijska dela, npr. serije kot *Opravljivka*, akcijski filmi kot *James Bond*, drame kot *Kraljev govor*, znanstvena fantastika kot *Harry Potter*, grozljivke kot *Paranormalno,* komedije kot *Bridget Jones* idr. Raziskave kažejo, da otroci ocenjujejo fizično nasilje v risankah in animiranih filmih kot manj verodostojno in ga zato ne dojemajo tako resno kot nasilje v nefikcijskih delih. Med nefikcijska dela uvrščamo resničnostne oddaje (»reality showe«) kot

Kmetija, pogovorne oddaje (»talk showe«) kot *Pogledi Slovenije*, dokumentarne filme kot *Živali v mestu* in dnevnoinformativne oddaje kot *Odmevi*.

Nasilje

Izhodiščna točka ocenjevanja primernosti gledanja nasilja je, ali je nasilje v delih (ne)fikcijsko. Med kategorizirano nasilje spadajo naslednji tipi:

- fizično nasilje z rokami, npr. udarjanje, brcanje, davljenje, rokoborba;
- nasilje s strelnim, topim in rezilnim orožjem, npr. pištolo, laserskim orožjem, nožem, palico, mečem;
- nasilje proti kriminalcem (nasilje »dobrega« proti »zlu«), npr. nasilje proti teroristom, morilcem, kradljivcem in ugrabiteljem;
- fizično mučenje, npr. zvijanje rok, ugašanje cigarete na koži in izvajanje električnih šokov;
- nasilje v vojni, npr. s tanki, protitankovskimi puškami, metalci ognja in topovi;
- psihološko nasilje, npr. ustrahovanje, izsiljevanje.

Pri ocenjevanju primernosti je treba upoštevati tudi poudarjenost, saj grafično poudarjeno nasilje povečuje tveganje agresivnega vedenja. Naslednja dimenzija so nekonsenzualna spolna dejanja, ki so prepoznavna po prikazih grobega obravnavanja in groženj, nadaljevanja spolnosti tudi po trenutku, ko jo druga oseba zavrne, in spolnosti z osebo, ki je bila v ta namen alkoholizirana ali prepričana oziroma prisiljena v uživanje drog. Pri razvrščanju je treba upoštevati izvedljivost nasilnih dejanj. Raziskave kažejo, da otroci lahko oponašajo, kar vidijo na televiziji, zato je potrebna posebna previdnost pri vsebinah, ki na primer vključujejo:

- uporabo dostopnih domačih orodij, kot so noži, ali drugega orožja, predmetov ali snovi, prikazano na nevaren ali škodljiv način;
- upodobitev gospodinjskih predmetov, kot so mikrovalovne pečice ali sušilni stroji, ki lahko ob napačni uporabi povzročijo poškodbe;
- določene lokacije, na primer železniške proge;
- obešanje ali pripravo na obešanje na način, ki je zlahka posnemljiv, razen če – glede na prizorišče in upodobitev – posnemanje ni verjetno.

Nasilje je treba ocenjevati tudi glede na poškodbe, saj raziskave kažejo, da vrste poškodb igrajo pomembno vlogo pri učinkih agresije, desenzitivizacije in strahu:

- Primeri majhnih poškodb so: majhna strelna rana na telesu z majhno količino krvi, zlomljen nos, modrica na očesu.
- Primeri resnih poškodb so: deroča kri, prerezana grla, raztrgani ali odsekani udi, odprti zlomi kosti, zelo krvave rane.
- Prikaz pohabljenih človeških teles zadeva prikaz oseb, za katere je jasno, da niso več žive in katerih telesa kažejo znake pohabljenja, poškodovanja ali razkrajanja. Primeri prikaza pohabljenih teles so: manjkajoča koža, vidne rane, tudi okostja v grobu.
- Prikaz zelo pohabljenih človeških teles se nanaša na človeška telesa, ki kažejo znake močnega pohabljenja ali razpadanja. Na primer: množični grobovi, zoglenela ali

zažgana telesa, telesa z odrezanimi ali odtrganimi udi, telesa z odprtimi ranami, od vode otekla trupla utopljencev ali trupla v stanju razkrajanja.

- Primeri prikaza samopoškodovanja vključujejo like, ki na primer z rezanjem poškodujejo sami sebe ali sami sebe fizično kaznujejo.

Strašljive vsebine

Kot strašljive vsebine upoštevamo strašljive zvoke, grozljive učinke, poškodbe, pohabljena telesa, samopoškodovanje, žrtve katastrof, nesreč, itd., grožnje nasilja in grozeča bitja, kot so pošasti, čarovnice in duhovi.

Izjemno prestrašeni so ljudje, ki jasno s fizičnimi znaki, kot so panika, znojenje, tresenje, šok, nezmožnost govorjenja, množična histerija, kričanje in jok, kažejo strah. Ljudje so lahko izjemno prestrašeni zaradi nesreče, katastrofe ali nasilnih dejanj, ki jih povzročijo druga živa bitja (človeška, podobna ljudem ali fantazijska bitja) ali grožnje, da bi se to lahko zgodilo. Trpljenje se nanaša na vidno in zvočno resno trpljenje, ki je posledica bolezni, poškodb ali mučenja. Vključeno je tudi čustveno trpljenje, ki je vidno v obraznih izrazih in/ali kričanju in joku.

Zelo strašljivi zvoki in zvočni učinki so tisti, katerih namen je pri gledalcih povzročiti intenziven strah. To lahko vključuje ustvarjanje strašljive atmosfere, ki spodbudi določene sugestije, šok in učinek groze. Strašljivi učinki vključujejo vse tiste prvine, ki pri gledalcih povzročajo strah in/ali hiter preobrat. Strašljivi učinki so lahko rezultat živih bitij (ljudi, ljudem podobnih bitij, fantazijskih bitij ali živali) ali nadnaravnih sil. Strašljivi učinki so lahko tako intenzivni, da se gledalci od njih težko distancirajo. Intenzivni strašljivi učinki se pogosto pojavljajo v situacijah, ko se zgodi ali se bo zgodilo nekaj strašnega.

Vsebine pornografije in spolnosti

Ključ razvrščanja upošteva dimenzijo prikazovanja spolnosti (spolnih organov, položaja, dejavnosti itd.) in/ali podrejanja žensk oz. moških v feminilnih vlogah, namena spolnega vzburjenja in pogostosti dejanj spolnosti. Prikazovanje spolnosti (spolnih organov, položaja, dejavnosti itd.) in/ali podrejanja žensk oz. moških v feminilnih vlogah z namenom spolnega vzburjenja in stimulacije v fikcijskih (npr. igrani filmi, filmi s scenarijem, animirani filmi) in nefikcijskih vsebinah (npr. dokumentarni filmi, prizori v pogovornih oddajah) dosega visoko stopnjo omejitve. Prikaz pedofilije, incesta, nekrofilije, sodomije, sadomazohizma, sadizma in pozitivno ovrednotenih nekonsenzualnih spolnih dejanj je prepovedan.

Uživanje trdih drog, mehkih drog, alkohola

Pri ocenjevanju primernosti vsebin tega sklopa je treba upoštevati pozitivno ali negativno ovrednotenje trdih drog, npr. kokaina, mehkih drog, npr. marihuane, in alkohola, ter komični kontekst, npr. obnašanje komičnega antijunaka, ki ga ni možno jemati resno. Prekomerno pitje alkohola ali uživanje mehkih in trdih drog se lahko kaže kot vulgarno obnašanje, zastrupitev, razgrajanje in druge oblike nasilja pod vplivom alkohola ali drog. Pozitivno

ovrednotenje uživanja drog in alkohola pomeni situacije, ki jasno izražajo pogled, da je uživanje trdih ali mehkih drog ali alkohola nekaj, kar je dobro in ima zgolj pozitivne učinke.

Neprimeren jezik

Številne ljudi užali ali prizadene neprimeren jezik, npr. vulgaren jezik (namigovanje na spolnost, šale o spolnosti in vsa jezikovna izražanja, katerih namen je povzročiti vzburjenje samega akterja, druge osebe v delu ali gledalca) in kletvice. Ta lahko obsega uporabo neprimernih besed in kletvic, povezanih s spolnostjo, religijo ali raso, žaljiv jezik glede manjšinskih skupin in splošno sprejete žaljive geste. Razlikujemo med: **blagim neprimernim jezikom**, ki vključuje uporabo blažjih kletvic, kot npr. *tristo kosmatih*, *presneto*, *naj te koklja brcne*«, in evfemizme kletvic, npr. *pismo* za *pizda*, *jebela cesta* za *jebem ti [x];* **zmernim neprimernim jezikom**, ki vključuje nepogosto uporabo močnih besed, kot *fuk*, *pizda*, *kurec*, *jebem ti mater*; **močnim neprimernim jezikom**, tj. agresivno in/ali redno ponavljajočo se rabo (naj)močnejših neprimernih besed.

Razvrstitev programskih vsebin

Vsaka starostna kategorija vključuje vsebino predhodne starostne kategorije, npr. če za mlajše od 18 let ni primeren prikaz nasilja, ki je izvedljivo, hudo, vodi k resnim poškodbam in je negativno ovrednoteno, to velja tudi za mlajše od 15 let.

Nasilje

<u>Za mlajše od 18 let ni primeren prikaz:</u>

- nefikcijskega nasilja, ki je izvedljivo, hudo, vodi k resnim poškodbam in je negativno ovrednoteno;
- nekonsenzualnih dejanj spolnosti, ki so negativno ovrednotena.

<u>Za mlajše od 15 let ni primeren prikaz:</u>

- nefikcijskega nasilja, ki je izvedljivo, hudo, vendar vodi k manjšim poškodbam in je negativno ovrednoteno.
- nefikcijskega nasilja, ki je izvedljivo, ni hudo, vendar vodi k resnim poškodbam in je negativno ovrednoteno;
- nefikcijskega nasilja, ki ni izvedljivo, je hudo, vodi k resnim poškodbam in je negativno ovrednoteno.

<u>Za mlajše od 12 let ni primeren prikaz:</u>

- nefikcijskega nasilja, ki sicer ni primerno za mlajše od 15 let, vendar je prikazano v smešnem/šaljivem kontekstu.

<u>Za mlajše od 9 let ni primeren prikaz:</u>

- vsega nefikcijskega nasilja, dovoljen pa je prikaz fikcijskega nasilja v programih za otroke, ki je izvedljivo, vendar vodi k manjšim poškodbam.

<u>Za mlajše od 6 let ni primeren prikaz:</u>

- vsega nefikcijskega nasilja;
- fikcijskega nasilja v programih, namenjenih za starejše otroke in mladostnike, npr. animiranih filmih za starejše otroke, dovoljen pa je prikaz fikcijskega nasilja v programih za mlajše otroke v smešnem/šaljivem kontekstu, ki ni izvedljivo, npr. nasilje v risankah za mlajše otroke.

Strašljive vsebine

Za mlajše od 15 let niso primerne vsebine, ki vsebujejo prikaz:

- pohabljenih teles;
- hudih groženj nasilja;
- intenzivnih grozljivih učinkov;
- skrajno prestrašenih ljudi, ki niso nemudoma rešeni;
- resnega trpljenja;
- jasnega nasilja do otrok ali živali;
- težkih žrtev nesreč, katastrof, bolezni;
- skrajno strašljivih zvočnih učinkov;
- resnih poškodb;
- samopoškodovanja.

Za mlajše od 12 let niso primerne vsebine, ki vsebujejo prikaz:

- manjših groženj nasilja;
- manjših grozljivih učinkov;
- prestrašenih ljudi, ki so nemudoma rešeni;
- manjšega trpljenja;
- manjših žrtev nesreč, katastrof, bolezni;
- manjših strašljivih zvočnih učinkov;
- manjših poškodb.

Za mlajše od 9 let niso primerne vsebine, ki:

- nakazujejo na grožnje in nevarnosti, ki bi se lahko zgodile otroku oz. v katerih otroke poškodujejo ali jim grozijo.

Za mlajše od 6 let niso primerne vsebine, ki vsebujejo prikaz:

- strašljivih vizualnih podob, npr. hudobnih živali in pošasti ali groteskih fantazijskih bitij ali živali, ki se obnašajo na strašljiv način, spreminjajo svojo podobo, npr. *Hulk* in *Power Rangers;*
- podob živali, ki so predmet fizičnega ustrahovanja ali zlorabe;
- podob, ki nakazujejo na smrt staršev in bližjih.

Vsebine pornografije in spolnosti

Za mlajše od 18 let niso primerna:

- dela, katerih primarni namen je spolno vzburjenje ali stimulacija, vendar prikazujejo delno goloto v zapeljivih, provokativnih seksualnih položajih brez prikazovanja spolnih organov med seksualnim odnosom.

Za mlajše od 15 let niso primerna:

- dela, v katerih se občasno pojavijo prikazi spolnosti, vendar so brez vidnih podrobnosti (spolnih organov, spolnega dejanja ipd.) in upravičeni s kontekstom.

Za mlajše od 12 let niso primerna:

- dela, v katerih je spolnost obravnavana in upravičena s kontekstom, vendar ni vidna.

Za mlajše od 9 in 6 let niso primerna:

- vsa dela, ki upodabljajo spolnost, dovoljeni pa so diskretni in redki prikazi, na primer objemi in poljubi, ki ne vodijo k dejanski spolni aktivnosti.

Uživanje trdih in mehkih drog ali alkohola

Za mlajše od 15 let niso primerna:

- dela, v katerih je uživanje drog ali alkohola pozitivno ovrednoteno in ni upravičeno s kontekstom.

Za mlajše od 12 let niso primerna:

- dela, ki upodabljajo uživanje trdih drog, mehkih drog ali alkohola ter so ti prikazi negativno ovrednoteni in upravičeni s kontekstom.

Za mlajše od 9 let niso primerna:

- dela, ki upodabljajo uživanje mehkih drog ali alkohola ter so ti prikazi negativno ovrednoteni in upravičeni s kontekstom.

Za mlajše od 6 let niso primerna:

- vsa dela, ki upodabljajo kakršnekoli droge.

Neprimeren jezik

Za mlajše od 15 let ni primerna:

- pogosta uporaba neprimernih besed (grobe šale o spolnosti in vsa verbalna izražanja, katerih namen je povzročiti močno vzburjenje samega akterja, druge osebe v delu ali gledalca) z agresivno in/ali redno ponavljajočo se rabo (naj)močnejših kletvic.

Za mlajše od 12 let ni primeren:

- zmeren neprimeren jezik (šale o spolnosti in vsa verbalna izražanja, katerih namen je povzročiti vzburjenje samega akterja, druge osebe v delu ali gledalca), ki vključuje nepogosto rabo močnih kletvic, kot *fuk*, *pizda*, *kurec/kurac*, *jebem ti mater*.

Za mlajše od 9 let ni primeren:

- blag neprimeren jezik, ki vključuje blažje kletvice, kot npr. tristo kosmatih, *presneto*, »*naj te koklja brcne*«, in evfemizme kletvic, npr. *pismo* za *pizda*, ter so podane okoliščine, ki uporabo upravičujejo.

<u>Za mlajše od 6 let ni primeren:</u>

- neprimeren jezik v vseh oblikah.

Kako prepoznati televizijske oznake potencialno škodljivih vsebin?

Po *Zakonu o medijih* iz leta 2006 (http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006110&stevilka=4666) morajo televizijski programi, ki predvajajo dela z vključenimi prizori nasilja ali seksualnosti, pred začetkom predvajanja takih oddaj imeti objavljeno akustično in vizualno opozorilo, da niso primerne za otroke in mladoletnike do 15. leta starosti, med njihovim predvajanjem pa morajo biti označene z ustreznim vizualnim simbolom. Televizijski programi predvajajo tudi programske vsebine, v katerih prevladujejo prizori nasilja ali seksualnosti, v terminu med 24. in 5. uro.

Po Zakonu o avdiovizualnih medijskih storitvah iz leta 2011 (http://www.uradni-list.si/1/content?id=105667) je programske vsebine, ki utegnejo škodovati telesnemu, duševnemu ali moralnemu razvoju otrok in mladoletnikov na televizijskih programih, dopustno predvajati le pod pogojem, da so omejene s primerno izbranim časom predvajanja oziroma s tehnično zaščito, tako da otroci in mladoletniki v normalnih razmerah do takšnih vsebin nimajo dostopa. Programske vsebine, ki niso primerne za otroke in mladoletnike do 12. leta, se smejo začeti predvajati po 21. uri, vsebine, ki niso primerne za otroke in mladoletnike do 15. leta, pa po 22. uri. Programske vsebine, ki niso primerne za otroke in mladoletnike do 18. leta, se lahko predvajajo po 24. uri. Te programske vsebine se lahko predvajajo najkasneje do 5. ure. Pred začetkom predvajanja teh programskih vsebin mora biti objavljeno ustrezno akustično in vizualno opozorilo, med predvajanjem pa morajo biti ves čas označene z ustreznim vizualnim simbolom.

Po obstoječem *Pravilniku o določitvi vizualnega in akustičnega opozorila za programske vsebine, ki niso primerne za otroke in mladoletnike* iz leta 2007 (http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200739&stevilka=2120) se televizijski programi označujejo s štirimi znaki. Z rdečim krogom in oznako »AD« se označujejo programske vsebine, ki so primerne samo za odrasle. Med to vsebino so uvrščena dela s prevladujočim nasiljem in hudimi grozljivimi prizori ter dela, ki tematizirajo alkoholizem, spolnost, podrejanje žensk oz. moških v feminilnih vlogah, nasilništvo, kriminal, narkomanijo in diskriminacijo. V to kategorijo spadajo tudi dela, katerih primarni namen je spolno vzburjenje, vendar prikazujejo delno goloto v zapeljivih, provokativnih seksualnih položajih brez prikazovanja spolnih organov med seksualnim odnosom. Oznaka ima naslednjo podobo:

Z rdečim trikotnikom in številčno oznako (+15) so označene programske vsebine, ki so primerne samo za mladoletne nad 15. letom starosti. Med to vsebino so uvrščena dela, ki vključujejo prikaze nasilnih dejanj, v katerih identifikacijski liki ne promovirajo nasilja kot sredstva za reševanje konfliktov, ampak ga uporabljajo le za obrambo. V to kategorijo spadajo tudi dela, v katerih se občasno pojavijo prikazi spolnosti in/ali podrejanja žensk oz. moških v feminilnih vlogah, vendar so brez vidnih podrobnosti in upravičeni s kontekstom. Oznaka ima naslednjo podobo:

Z rdečim trikotnikom in številčno oznako (+12) so označene vsebine, ki so primerne za otroke nad 12. letom starosti. To so dela, ki vključujejo posamezne grozljive, fizično ali psihično nasilne prizore, obravnavajo spolnost brez vidnih prizorov in podrejanja ter so upravičena s kontekstom. Torej, otrokom do 12. leta starosti se naj ne predvaja programskih vsebin s prizori spolnosti in podrejanja žensk oz. moških v feminilnih vlogah, z grobim ali realnim nasiljem (na primer v pogovornih in resničnostnih oddajah), nevarnim vedenjem, diskriminacijo, uživanjem trdih drog (čeprav negativno ovrednotenim) ali mehkih drog in alkohola. Oznaka ima naslednjo podobo:

Z rdečim trikotnikom in črkovno oznako (VS) so označene vsebine, ki so primerne za otroke, ki jih gledajo ob prisotnosti in vodstvu staršev oziroma skrbnikov. To so dela, ki vključujejo posamezne prizore fikcijskega nasilja v programih za mlajše otroke v smešnem/šaljivem kontekstu, ki ni izvedljivo. Oznaka ima naslednjo podobo:

